

עניות מוחלטת מחויב ועומד הוא בקיום המצוה. ומאי שנא מ"ע ממצות ל"ת שחייב לתת כל ממנו בכדי שלא יעבור. ב', איך יתכן לומר שהירוש' פוטרו מעשיית הכשר המצוה כשאין לו קלף לתפילין וכיו"ב, מאחר שיש בידו מעות לקנות, הרי במקום לקנות תפילין מוכנות יוכל לקנות הקלף ולעשותם בעצמו, אם המצוה היא דוקא לעשותם במו ידיו. ג', איך אפשר ללמוד זאת מן הכתוב "כבד ה' מהונך" ממה שחנך, הרי חננו ה' ויש בידו המעות לקניה, והרי אדרבא לקנות החומרים לעשות המצוה יצטרך להוציא פחות ממה שלקנות המצוות מוכנות. ד', הרי הירוש' מעמיד מול מצוות אלה שאין הכתוב מחייבו אלא במה שחננו ה' את מצות כבוד או"א שבזה מחויב גם לחזור על הפתחים כדי לקיימן. הרי לנו שבמצוות אלה אינו חייב בעצם קיומן כשנצרך לשם זה לחזור על הפתחים.

י.

ומה שמקשה מנר שבת מני"ח וד' כוסות הרי תירץ בעצמו וחילק דהתם משום פרסומא ניסא עדיף אף על פי שאין אלא מדרבנן, שאינו אלא מצוה מדברי קבלה. הנה עיקר מה שנאמר בו בגמרא בפירוש שחייב אפי' כשחוזר על הפתחים. והרמב"ם למד מזה לענין נר חנוכה, שגם הוא משום פרסומא ניסא. וכן נר שבת, לפי מה שמבואר בגמרא (שבת כ"ג:) נר שבת וני"ח, נר שבת עדיף משום שלום ביתו. שמזה שמענו שניר שבת עדיף מני"ח, הרי ששלום בית שבעונג שבת עולה על פרסומא ניסא שבני"ח. ומזה למדים עיקר הדין שאפילו לחזר על הפתחים חייב בגלל נר ביתו. א"כ אין זו קושיא כל עיקר, דכשם שמשום פרסומא ניסא חייב גם לחזר על הפתחים, מכש"כ זו. ובגמרא ההגדרה לענין נר שבת שהוא "חובה" (שבת כ"ה:), ובתוס' שם (ד"ה הדלקת הנר) מבואר שגם אביי לא פליג בעצם מצות נר שבת שהיא חובה. וחובה היא דרגה גבוהה יותר מאשר מצוה, כמבואר בגמרא סוטה (דף מ"ד:). וטעם הדבר הוא כפי הנראה משום שמגיעת הנר גורמת צער (שבת כ"ג: ברש"י ד"ה שלום) וע"ז דרשו מש"כ ותזנח משלום נפשי זה הדלקת נר שבת (שם כ"ה:) א"כ שלש מצוות אלה, אף שהן מדרבנן מצאו בהם חכמים להעדיפן, ואפילו ממ"ע דאורייתא. אבל אין מזה שום סתירה ליסוד ההלכה של הירוש', שכפי שמוכרח, משמש גם היסוד לפשיטות הבבלי שאין לחייב להפסיד כל ממנו לקיום המצוות, ואפילו "הון רב" שיכול להביאו לידי עוני אינו חייב, כפי שלמד מזה הרא"ש.

(ובמה שחילק בין שיש לו ממון הרבה וע"י שיוציא הוצאה מרובה יורע מצבו, לבין מי שממילא אין לו הרבה, ולא ישתנה מצבו ע"י הוצאה זו, ע"י מש"כ ב"ארץ חמדה" שם ואכמ"ל יותר).

י"א.

ומעתה הדבר פשוט וברור על פי הבבלי והירוש' שהחייב לקיום מ"ע הוא מוגבל עפ"י הכתוב "כבד את ה' מהונך" - ממה שחנך. באופן שמי שאין לו דמים, או אפילו שיש לו, אולם יש לחשוש שע"י שיוציאם יגיע לידי עוני, אינו חייב במ"ע שבמהותן אינן מחייבות הוצאת כספים, כגון מצות לולב שאם יש לו משלו אינו חייב לקנותם בדמים דוקא. (בהבדל מפדיון הבן, למשל, שכל עיקר חיובו מוגדר בהוצאת סכום כסף שחייב להוציא לקיום המצוה, כמש"כ ב"ארץ חמדה" (א, ז, אות ט"ז) עיי"ש).

והנה מה שפסוק בכה"ג פשוט שאינו משום שזהו בגדר אונס, שהרי לענין לעבור על ל"ת חייב להוציא כל ממנו, ולא פטרינן ליה מצד אונס. וזה גם מסתבר, כי איך נגדיר זאת כאונס, בעוד שהדבר בידו עכ"פ. אלא צריך לומר, שגבול נתנה תורה למאמץ שצריך האדם לעשות לקיים מ"ע. ויותר מזה לא חייבתו.

ולפ"ז מה שנתקשנו בו בראשית דברינו אמאי לא אמרינן במי שאין לו דמים וכיו"ב לקנות לולב דיוכל לצאת בגזול מדין אתי עשה ודחי ל"ת, מעיקרא לק"מ, שהרי בכה"ג שאין לו אפשרות להשיג לולב פטור הוא מלקיים מצוה זו. וממילא ל"ש כלל שיבא עשה וידחה ל"ת, שאי"ח בעשה זו כלל ועיקר.

סימן עח : שלבים במצות החינוך למצוותא.

בכמה מקומות בש"ס, משנה וגמרא, שנינו על חובת חינוך הילדים למצוות, גם טרם הגיעם לחיוב עצמי של קיום, בגלל היותם קטנים.

ומתבאר גם שחובה זו אינה אלא מדרבנן, ואף זו אינה אלא ב"הגיע לחינוך". כך מבואר במצות ישיבה בסוכה (סוכה דף כח א): ... קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה. ובגמרא שם: מנה"מ? - דת"ר "האזרח" - להוציא את הנשים; "כלל" - לרבות את הקטנים, והתנן: נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה? - לא קשיא, כאן בקטן שהגיע לחינוך, כאן בקטן שלא הגיע לחינוך. קטן שהגיע לחינוך מדרבנן הוא? - מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. ע"כ לשון הגמרא, וברש"י שם: קטן שהגיע לחינוך, משאינו צריך לאמו. והיינו כמפורש במשנה הנ"ל. דעת ת"ק.

וכן הוא ברש"י בענין לולב (שם, דף מב א): קטן היודע לנענע חייב בלולב. פירש"י - לחנכו, מדבריהם.

ובתוס' שם (דף כח הנ"ל, ד"ה כאן) מביאים דוגמא נוספת כיצא בזה: פ"ק דחגיגה (דף ד א) דדריש "כל זכורך" - לרבות הקטנים. ופריך והתנן: חוץ מחש"ו. ומשני - כאן בקטן שהגיע לחינוך, דהיינו כדתנן התם: כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית. ואם יכול לעלות, היינו הגיע לחינוך. עכ"ל.

ב.

מסוגיות הנ"ל אנו למדים גם שגיל "הגיע לחינוך" אינו שווה בכל המצוות, אלא כל מצוה ומצוה היא לפי ענינה. שעל כן החיוב בסוכה הוא, כאמור, משאינו צריך לאמו. ואילו בענין עליה לרגל הוא אם יכול לאחוז ביד אביו ולעלות. כן מבואר בברייתא (סוכה דף מב א) זמנים שונים של "הגיע לחינוך" בכמה מהמצוות: ת"ר, קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין, יודע לדבר - אביו לומדו תורה וקריאת שמע וכו'.

מצאה הברייתא לנכון לפרט בכל מצוה מהנ"ל זמן החינוך שלה, כי אכן אין הזמנים שוים, והם משתנים ממצוה למצוה, הכל לפי ענינה.

וכן הדבר מבואר בתוס' הנ"ל (ד"ה כאן) שגיל "הגיע לחינוך" דאמרין בכל דוכתי אין כולם שוים, אלא כל אחד לפי ענינו.

ג.

מהדוגמאות שהובאו לעיל על דרגת "הגיע לחינוך" שבכל מצוה, אנו למדים שזו אינה תלוי **במדת ההבנה** של תוכן המצוה, במובן קבלת עול מלכות שמים, כי אז ודאי צריך היה לקבוע גיל אחיד לכל המצוות, וכן הי' ראוי להעלות את הגיל של "הגיע לחינוך"; שהרי מי שיודע לאחוז ביד אביו לעלות להר הבית, עדיין רחוק הוא מלהבין את קדושת המקום, ואת ענין העליה - "לראות" - "לראות", וכן בשאר המצוות. אלא שדרגה זו של "הגיע למצוות" אינה תלויה אלא באפשרות הביצוע של מעשה המצוה כתיקונו: בלולב - לנענע, בציצית - להתעטף, בעליה לרגל - לעלות ברגליו וכן כל כיו"ב. ומכאן, שגם במצות סוכה שהוא "משאניו צריך לאמו", הוא ג"כ מצד שאם צריך לאמו, כיון שהאם אינה חייבת בסוכה, וממילא אינה נמצאת שם בדרך כלל, על כן לגבי התינוק - כל עוד שהוא צריך לה, אין זה כלפיו בגדר "תשבו" - כעין תדורו, שבכה"ג גם גדול אינו חייב במצות סוכה, וממילא אין לחייב גם הקטן בזה מגדר מצות חינוך.

ד.

בזה נבין גם דעת שמאי הזקן, שכפי המובא במשנה שם חולק על ת"ק ומחייב חינוך התינוק, גם בעודנו צריך לאמו: "מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופחת את המעזיבה וסיכך על גבי המיטה, בשביל הקטן". ובס' "פני יהושע" תמה איך שייך חינוך בקטן בן יומו. ובחי' הרש"ש שם העיר בזה וז"ל: ונעלם מכ"ת דברי מהרש"ל ביבמות שפירש שהיה לה קטן אחר, שהי' צריך לאמו ולא זו ממנה, ובשבילו סיכך, וכו', עכ"ד. אך, אם כן, קשה למה לא פירשה המשנה את הגיל שלדעת שמאי הזקן מתחייב הקטן בחינוך במצות סוכה. א"ו פשטות הדברים וסתימתם הוא משום שלדעתו אכן גם **תינוק** בן יומו שייך במצות חינוך של סוכה. כי לדעתו, כיון שמצות סוכה אינה דורשת פעולה לקיומה, אלא **עצם הימצאות גופו של האדם** בסוכה היא המצוה, זה הרי ניתן לקיים גם בתינוק בן יומו, ע"כ גם הוא בגדר הגיע לחינוך למצוה זו. ואינו מקבל את סברתו של ת"ק מצד שאמו אינה מצויה בסוכה, ואשר ע"כ בהיות הקטן צריך לאמו, אינו בגדר "תשבו כן תדורו", וכנ"ל; כי זה אינו עיכוב במהותה של המצוה, שהרי יתכן שגם אמו תהיה בסוכה בגללו (כמו שעשה באמת, שסיכך ע"ג המיטה). וע"כ אין כאן פגם מצד זה באפשרות ביצוע המצוה, ושייך במצוה זו חינוך, גם בקטן ביותר. וכן נראה מלשון הר"ן שם שכי' דדעת שמאי הזקן: הואיל ואפשר לו לקיים מצוה זו, שייך בו כבר חינוך. והוא כנ"ל, כי מצוה זו אינה דורשת שום פעולה מצד העושה, רק עצם העובדא של המצאותו בסוכה (ברש"ש שם ציין לר"ן כאילו כסיוע לפירוש המהרש"ל, ולא היא, כי משמעות דבריו, כפי שהסברנו).

ה.

בדברים האמורים יתיישבו לנו יפה דברי ה"טורי אבן" בענין חינוך הקטן לעליה לרגל. ה"טורי אבן" מוכיח שכל עיכוב במצוה **שמצד קטנותו** באה לו, ועתידה להיות מתוקנת בגדלו, אינה מעכבת במצות החינוך. שהרי בגמרא (דף ד א) מבואר שזקן שצריך משענת בכדי לעלות לרגל פטור מן הראיה. והקשה, שאם כן למה יש חינוך בקטן שיכול לעלות לרגל ע"י שאוחז ביד אביו, והרי זה כמי שאינו יכול לעלות ברגל אלא ע"י משענת, שבגדול מהווה פטור. ותיירץ כנ"ל, כיון שהצורך במשענת (היינו לאחוז ביד אביו) עתיד להתקן אצל הקטן כשיגדל, אין זה מהווה עיכוב ופטור ממצות החינוך שבמצוה זו. עכ"ד. ולכאורה תמוה שא"כ גם בפחות מזה, היינו שגם באחיזתו ביד אביו עדיין אינו יכול לעלות, ג"כ יתחייב, שהרי בגדלו יוכל לעלות לבד לגמרי.

אכן, להנ"ל, הדבר מוסבר יפה. כי כשאנו יכול לעלות כלל ברגליו, וגם ע"י אחיזה ביד אביו, כי אז חסר אצלו **עצם המושג** של עליה לרגל, ונמצא שאין כאן קיום **מעשה** המצוה כל עיקר. ע"כ ל"ש בזה מצות חינוך. והרי זה דומה לקטן שאינו יודע להתעטף לחיוב בציצית, וכיו"ב, ולכן כשיכול לעלות ברגליו, יש כאן קיום המצוה. ואעפ"י שגדול בכה"ג פטור, אין זה מפני שאין כאן מעשה המצוה, אלא שהתורה פוטרתו למרות שניתן בידו ביצוע מעשה המצוה. וע"כ קטן, שמכיון שיגדל ואז יקיים המצוה כתיקונה, שייך כבר לגביו גם חינוך למצוה זו. ודו"ק.

ו.

והנה לפי המקורות וביאורם שהבאנו לעיל, יוצא בברור, שהגיע לחינוך שבכל מצוה ומצוה אינו תלוי אלא באפשרות ה**ביצוע המעשי** של המצוה על תיקונה, מבלי להתחשב כלל עם מדת ההבנה של הקטן למעשה אשר הוא עושה, בתור מצות השם; אולם לפנינו דוגמאות נוספות, לפיהם הגיל של הגיע לחינוך נקבע, כפי הנראה, לפי מדת ההבנה של הילד במעשה אשר הוא עושה, ושעל כן גם הגיל הוא גבוה יותר מכל אלה שהובאו לעיל.

כך מתבאר ממה שאנו שונים במס' מגילה (דף יט ב): הכל כשרים לקרות את המגילה, חוץ מחש"ו. ר' יהודה מכשיר בקטן. ובגמרא שם לאחר שו"ט בפירוש המשנה אמרו שם: ... ודילמא כולה ר' יהודה היא, ותרי גווני קטן, וחסורי מחסרי והכי קתני: הכל כשרים לקרות את המגילה, חוץ מחש"ו. בד"א בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל קטן שהגיע לחינוך - אפילו לכתחלה, שר"י מכשיר בקטן. עכ"ל הגמרא. וברש"י שם: בקטן שלא הגיע לחינוך מצוות, כגון **בן תשע וכן עשר**, כדאמרין ביומא, בפרק בתרא (פב א).

ז.

כיוצא בזה מצינו ברש"י לענין מצות תקיעת שופר. במס' ערכין (דף ב ב): ... הכל חייבים בתקיעת שופר. לאתויי מאי? לאתויי קטן שהגיע לחינוך. ופירש רש"י: פלוגתא היא בפ"ב דיומא (דף פב א) חד אמר כבר שית כבר שבע, וחד אמר כבר תשע כבר עשר, שמחנכים אותו לשעות. ע"כ.

מגדיר איפוא רש"י בשני מקומות אלה את דרגת "הגיע לחינוך" עפ"י האמור בענין צום יוהכ"פ. ואעפ"י שלכאורה אין דמיון בין הדברים. שכן שם הדבר תלוי בבריאות הקטן ובאפשרות שלא להנזק ע"י הצום, כמבואר שם בסוגיא; ומכל מקום הסתבר, משום מה, לרש"י להשוות לזה מה שנאמר "הגיע לחינוך" לענין מגילה וכן לענין תקיעת שופר, וזה צריך ביאור.

וכדאי לציין שגם התוס' לא העירו כלום על פירש"י בענין קריאת המגילה, וכפי הנראה הסכימו לו. ולא כן בענין תקיעת שופר, ששם חלקו עליו וז"ל שם: ולא נהירא, דהתם חינוך קטן להתענות איירי. אבל בשאר מצוות, כל אחד לפי דרכו. כדאשכחן לעיל גבי לולב סוכה ותפילין (ערכין שם, תוד"ה בהגיע לחינוך). ע"כ. וגם שיטתם צריכה ביאור.

ח.

והנראה בזה, כי באשר לקריאת המגילה, מגוף הסוגיא שם דברי רש"י מוכרחים. שהרי הגמרא מבחינה שם בין "לא הגיע לחינוך" שבזה נאמר במשנה שאינו כשר לקרות, לבין הגיע לחינוך שאז כשר גם הקטן. ואילו היתה הכונה של "הגיע לחינוך" כמו שמצינו בשאר המצוות - בלולב כשיודע לנענע, בציצית כשיודע להתעטף, וכל כיו"ב, כי אז היה לנו לומר שלענין מגילה "הגיע לחינוך" היינו שיודע לקרא המגילה כתיקונה, ומכאן שלא הגיע לחינוך, היינו שאינו יודע לקרא כראוי. אך אם כן, יקשה שזו משנה שאינה צריכה שאם אינו יכול לקרא אינו כשר לקרא, שהרי אין זו קריאה כלל. ומוכרח לומר בכוונת המשנה שפוסלת גם כשיודע לקרא כתיקונה, ומ"מ הוא בגדר לא הגיע לחינוך, ושעל כן אינו כשר לקרא. ומכאן שהגיע לחינוך הוא כשהקטן הוא למעלה מזה. אך אם כן מהו הגיל הזה שעליו נאמר כאן "הגיע לחינוך"? שהרי לא נתפרש כאן כלום. אף נעלם מאתנו לכאורה, **משום מה** באמת שונה הוא הגיע לחינוך האמור בזה, מאשר בשאר המצוות. זהו שהכריח את רש"י לומר שהגמרא הסכימה כאן על הגיל המתקדם יותר של הגיע לחינוך שמצאנוהו במקום אחד ויחיד, והוא בענין תענית יוהכ"פ.

ומה שנקבע כאן גיל יותר מבוגר נראה שהוא מדיוק לשון המשנה - "הכל כשרים לקרות המגילה", שלא נאמר הכל **חיבים** וכו' כדמצינו בשאר המקומות בנידון מעין זה, מזה מוכח שאין כאן הדיון על חיובו של הקטן במצוה זו, אלא על **כשרותו**, דהיינו להיות ראוי לקריאה גם **להוציא אחרים** ידי חובתם. וזה עפ"י מה שמצינו במס' ברכות (דף כב) שהקטן מברך **להוציא** את אביו, שאכל שיעור דרבנן - דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. וכמו כן בקריאת המגילה שכל חיובה מדרבנן גם בגדול, ומתבאר כאן בסוגיא, שאם כי לענין חיוב חינוך הקטן למצוות "הגיע לחינוך" הוא מאותה שעה שראוי הוא לבצע מעשה המצוה כתיקונו, מכל מקום קטן זה הוא עצמו בגדר "לא הגיע לחינוך" לענין להוציא אחרים, ואעפ"י שחיובם גם הוא אינו אלא מדרבנן.

ט.

מכאן מתבקשת מאלה המסקנא שקיימות שתי דרגות בהגיע לחינוך:

א) דרגה נמוכה, וזה בזמן שהקטן יכול לבצע את מעשה המצוה, אבל אינו עוד מסוגל להבין את תוכן המצוה בתור עבודת השם וקיום מצוות; ב) דרגה מתקדמת, בה הוא כבר מסוגל להבין גם את תוכן המעשה שהוא עושה. וזה כפי שלמדנו רש"י בפירושו המאיר הנ"ל, שזהו כשמתקרב כבר לגיל הגדלות, שכשם שמתפתח מבחינה **גופנית** וראוי להתחנך לתענית, כן **התקדמותו השכלית**, שאז כבר מסוגל הוא גם - בדרך כלל - להבנה שכלית של מעשה המצוה.

י.

ומכאן גם ההבדל לענין להוציא אחרים י"ח. כי זה תלוי במהות מצות החינוך של הקטן, אם היא רק מצות **המחנך**, או שחכמים הטילו גם על **הקטן** עצמו לקיים מצוות, כדי להתחנך עליהם לקראת גדלותו. שאם אין הקטן בגדר מצווה, ולו רק מדרבנן, ודאי שאינו יכול להוציא מי שמחוייב במצוה מדרבנן. ורק אם **הוא עצמו** ייחשב כמחוייב במצוה מדרבנן, הוא ששייך בו גם להוציא אחרים - דאתי דרבנן ומפיק דרבנן.

ויוצא שבשלב הראשון של "הגיע לחינוך", המצוה כולה על המחנך, ואילו על הקטן עצמו עדיין לא יתכן להטיל עליו חיובים, וע"כ אינו יכול להוציא אחרים. אך בשלב השני, שהוא כבר תשע כבר עשר, שהקטן כבר הגיע לדרגת הבנה, ייחשב "הגיע לחינוך" שגם עליו עצמו הטילו חכמים המצוה, ובזה יכול הוא גם להוציא אחרים, כיון שהוא עצמו יקרא בגדר "מצווה ועושה" מדרבנן.

יא.

על כן תובן לנו **שתיקתם** של בעלי התוס' על פירש"י בענין מגילה, כי פירושו מוכרח יוצא מגוף הסוגיא. אכן בענין תקיעת שופר, שגם שם פירש"י כנ"ל שהוא בגיל האמור לענין יוהכ"פ נראה שרש"י דייק שגם שם המדובר על האפשרות להוציא את הגדולים ידי חובתם, והיינו בתקיעות דרבנן. כי י"ל ששיטת רש"י היא כפי שפירש הלח"מ בדעת הרמב"ם (ריש ה' שופר) שהמצוה אינה בתקיעה אלא **בשמיעת** קול השופר. וזו כיון שאינה תלויה במעשה לא שייך לקבוע לה זמן הגיע או לא הגיע לחינוך. שהרי שמיעה יכול התינוק מזמן שמבחין בקולות שונים (ועל פחות מזה, הרי זו משנה שאינה צריכה שלא שייך בו חינוך). ועל כן פירש"י שגם שם המדובר לענין להוציא אחרים ידי חובתם. והיינו כשהקטן עצמו מחוייב במצוה מתורת חינוך. לזאת פירש"י גם בתקיעת שופר בענין יוהכ"פ.

אולם שיטת התוס' יתכן שהיא, שישנה גם מצות תקיעה נוסף על השמיעה, ולזאת שייך מושג הגיע לחינוך בזה כמו בשאר המצוות - משיהא מסוגל הוא עצמו ללמוד תקיעות כתיקונם. על כן נחלקו על רש"י בקביעתו.

יב.

שני שלבים אלה בחינוך למצוות עפ"י תקנת חכמים, מראים לנו תפיסת חז"ל בענין ההשפעה המחנכת של מעשה המצוה על הילד בהתפתחותו והכנתו לקראת קבלת עול מלכות שמים בגדלו.

האחד, הוא החינוך המוקדם בזמן, החינוך של מעשה המצוה, הוא החינוך הבלתי-מודע. וזה מצד ההשפעה שבכוח מעשה המצוה כשלעצמו על עושיה, שיש בה כדי להכניס בעושה רוח קדושה וטהרה. כאמור בגמרא (סוטה דף כא א) מצוה אגוני ומצל, שמצילתו מידי עבירה באותה שעה.

והשני, הוא החינוך המודע, כשהילד כבר מסוגל להבין במעשהו, שזה מכניס בו, מכוח ההכרה וההבנה, את הנכונות לקיים המצוות, ולשמוח בהגיעו לזמן הזה.

יג.

ונלע"ד, שחז"ל בהתקנים מצות החינוך לקטנים, היתה לנגד עיניהם גישת התורה **הכתובה** בענין חינוך המתבטאת במצות "**הקהל**" אחת לשבע שנים, במוצאי שנת השביעית. שם המצוה היא להקהיל האנשים, הנשים והטף. ובסוגית הגמרא (חגיגה דף ג א) שדנה במצוה זו אמרו: - טף למה באים? - ליתן שכר למביאייהו. ומסופר שם עוד בגמרא, שר' יהושע כששמע דרשה זו התרגש ממנה ביותר וכינה בשם "מרגלית טובה". ותמה שם המהרש"א מה שאלה היא זו - טף למה באים, הרי בכתוב עצמו מבואר הטעם - "למען ישמעו ולמען ילמדו" (דברים לא יג). ותיירץ, שהגמרא נוקטת שמצות הקהל היא גם בקטנים ביותר, כולל גם הללו שאינם מסוגלים ללמוד.

וכן כתב במנ"ח שמצות "הקהל" היא גם בתינוק בן יומו. ולזאת התקשו בגמרא, לאיזו מטרה מביאים את הללו, שאינם מסוגלים כלל לשמוע וללמוד. עכ"ד. אך לכאורה נשאל גם אנחנו, ומאחר שאין הללו מסוגלים ללמוד, למה אם כן יש מתן שכר למביאייהו, ולשם מה בכלל להביאים? אלא שכוונת הדברים שאם אמנם הם אינם מסוגלים לקלוט המראה המרהיב והנשגב הזה, אך המעמד עשוי להשפיע עליהם **שלא מדעת**. ועל כן יש ענין בהבאתם, ויש שכר למביאייהו, כי מעמד זה ודאי ישפיע עליהם שפע קודש, והמביאים יזוכו בזה שהביאו אותם לידי כך.

(ומובן למה התרגש כל כך ר' יהושע (בן חנניה) כששמע דרשה זו, שהרי הוא עצמו נאמר בו במס' אבות "אשרי יולדתיו", ומבואר בירושלמי שהיתה אמו מובילה עריסתו ליד בתי המדרש כדי שיקלטו אזניו דברי תורה, והרי התנהגותה זו קיבלה אישור בדרשה זו של הבאת הטף למעמד הקהל, והשכר לאם הנפלאה - אשרי יולדתו).

הנה לפנינו במצוה זו של "הקהל" **שני התכנים** של חינוך הטף. האחד הבלתי מודע שגם הטף - התינוקות הקטנים ביותר מסוגלים להיות מושפעים, ומצוה לשתפם במעמד הזה. והשני - המתקדם יותר, שהילד עצמו מסוגל לקלוט וללמוד למרות היותו עוד קטן בכדי להטיל עליו עול מצוות. מתכונת זו היתה איפוא לפני חז"ל בתקנתם מצות החינוך הכללית למצוות, אף היא בשני שלבים - החינוך המודע והחינוך הבלתי מודע, ושניהם כאחד טובים ומכשירים את הילד לתפקיד בהתבגרו והכנסו לכלל ישראל מקיימי מצוות ברצון ובשמחה - "ממלכת כהנים וגוי קדוש"⁶!

סימן עט :

- א. נשים בקיום המצוות
- ב. מחלוקת הראשונים בפירוש מחלוקת התנאים
- ג. הגדרת איסור "בל תוסיף" לפי רש"י
- ד. המשך ביאור שיטת רש"י ופירוק קושיית הטורי אבן על שיטה זו
- ה. קיום מצ"ע שהזמ"ג על ידי נשים לפי פירוש הראב"ד, ותיאום פירש"י עם שיטתו
- ו. פסק ההלכה כמי?
- ז. אם נשים מברכות על מ"ע שהזמ"ג
- ח. דעת רש"י בענין הברכה
- ט. פסקי הרמב"ם והשו"ע לענין ברכה
- י. סיכום הלכה למעשה
- א. נשים במצוות עשה שהזמן גרמא

במס' קידושין (דף כ"ט) שנינו: ... וכל מצוות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים ונשים פטורות. ובגמרא שם מבואר המקור לזה מדרשות הכתובים. כן מבואר שם עוד, שיש בזה כמה יוצאים מן הכלל, שלמרות שהן מצ"ע שהזמ"ג, מכל מקום חייבות בהן.

ויש דיון בשתי סוגיות בש"ס, אם נשים רשאיות לקיים מצ"ע אלה שהן פטורות מהן. במס' ראש השנה (דף ל"ג, א') מדייקת הגמרא במה ששנו שם במשנה "אין מעכבים את התינוקות מלתקוע" שמשמע מזה שאילו נשים מעכבים. וזה בניגוד למה שנאמר בברייתא שאין מעכבין בידן. ומבארת הגמרא, ששאלה זו תלויה היא במחלוקת תנאים, שנחלקו בכיוצא בזה בענין סמיכה על הקרבן ע"י הנשים. דעת ר' יהודה שנשים אין רשאיות לסמוך שנאמר בסמיכה "בני ישראל" - "בני" ולא "בנות". ולדעת ר' יוסי ור"ש - נשים סומכות רשות.

תולה הגמרא המחלוקת שבין המשנה לברייתא בענין תקיעת שופר במחלוקת שלענין סמיכה. לדעת ר"י ור"ש נשים תוקעות רשות, ולדעת ר' יהודה אין נשים תוקעות.

סוגיא דומה בשאלה מעין זו במס' עירובין (דף צ"ו). השאלה שם היא בענין הנחת תפילין. מובאת שם ברייתא שמכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים, ואשת יונה היתה עולה לרגל, ולא מיחו בה חכמים. ומפרשת הגמרא, שלמרות שהללו הן מצ"ע שהזמ"ג, הולכת ברייתא זו בשיטת ר' יוסי שנשים סומכות רשות, ע"כ לא מיחו בהן חכמים. ויוצא שלדעת ר' יהודה אכן יש למחות בידן מלהניח תפילין.

⁶ עו"ר עמוד הימיני סי' נד.

